

Klet ali hram, kamor se krompir spravlja, mora biti zračen in nepregorák: to je prva postava.

Druga postava je pa, de v prevelike kupe krompirja ne natlačiš, sicer ti bo gnjil; kar je čez 4 čevlje, je preveč. *) Naredi, če imaš dovolj prostora, raji nižji, kot višji kupe, in nikdar se ne boš kesal. Dobro je, če položiš v kleti eno ped od tal kake tramove in čez nje navprek poredama toliko dilj, de leži krompir kakor na rešetu na njih. To mu silno dobro dene, de se ne spari; ravno tako dobro je tudi, steno kleti z diljami obložiti, de se krompir mokrotniga zida ne tiši. Če nima klet ali hram zraka (ljufta) dovolj, začne krompir rad gnjiti; in ravno zavoljo zraka se pod milim nebam, na vertu i. t. d. v jamah nakopičeni krompir práv dobro obderži, če je le s slamo in perstjó dežja in mraza dobro obvarovan.

Krompir v kletih se mora večkrat ogledovati, ali se nič gnjilíne ne kaže; večidel začne tisti krompir narpoprej gnjiti, ki verh kupa leži, zato kër vroči sopári od tal zmirej kviško silijo in se na verhu bolj premljejo. Kar je nagnjitiga se mora urno odločiti.

Ravno ko smo pričjóci sostavek dokončali, smo prejeli od c. k. deželnega vladarstva še en poduk „kako s krompirjem ravnati“, v nemškem jeziku in z ukazam, de ga imamo posloveniti in v Novicah kmetovavcam razglasiti. Akoravno naš ravno danes dokončan poduk večidel vse to obseže, kar je v sledečim sostavku svetovano, oznanim po visokim povelji tudi ta poduk, ki ga je c. k. dvorna gosposka na Dunaji po prečastnim sklepu od 31. Sušca pod številko 10887 po vsih avstrijskih deželah razglasiti ukazala. Takóle se glasi:

Kratek in lahko razumljiv poduk, kakó krompir saditi in z njim ravnati, de se bo prihodnjic gnjilobe obvaroval.

Desiravno se še dozdej ni moglo za gotovo zvéditi, zakaj že več lét sëm krompir povsod gnjije, in se zavoljo tega tudi ti nadlógi še ni dalo v ókom priti; so vunder z vsim prizadevanjem nabérane skušnje v ti važni réci nekoliko gotovih opominjev dale, gnjilobi ne samo priložnost odvzeti, še dalje segati, ampak jo še clo nekoliko ubraniti. Naj se tedej sleherni kmetovavec po sledečih podukih ravná.

I. Kakó se imá krompir saditi? in kakó pred sajenjem z njim ravnati?

1. Odbère naj se za sajenje čisto zdrav krompir; v kleti (keldru) preveč izkaljeniga naj živina povzije, zakaj kal ga je oslabila, in kalni poganjki pri sajenji tudi večidel proč popadajo, kër so predolgi.

2. Krompir srednje debelosti, kakoršniga si bodi plemena, je sploh nar bolj zdrav in nar bolj pripraven za seme. Kdor nima taciga dosti, naj si zbère rajši drobnejiga, kakor predebeliga; zakaj skušnja učí, de imá predebel krompir zavoljo preobile vodénčnosti že kal gnjilobe v sebi.

3. Sadi naj se vselej lé celi krompir, nesmé se tedaj skósati, še menj pa se sméjo samé očesa saditi. Kadar se v žaklje ali v brénte nasiplje, de bi se na polje znésel ali zvozil, je treba počasi in previdno ravnati, de se krompir ne otiska, in kali, ki so že bolj ali menj pognale, préveč ne polomijo ali sicer poškodjejo.

II. Kakó, kam in kdaj se smé krompir saditi?

1. Za prihodnje krompirjeviše naj se odlóci, kolikor je mogoče, zemlja nekoliko bolj visoko ležéča in suha; ne smé se tedaj krompir saditi na močirno zemljo, tudi na težko ilovno ne, zbère naj se zemlja, ki je lahka in rahla, tedaj nekoliko pešéna. Ako pa kdo taciga suhiga, pešeniga zemljiša nima, naj se da saj zavoljo prihodnjiga krompirjeviga sémena na majhen kosček zemlje pri domu nar drobnejšiga prodniga píska navoziti in si takó njivico za krompir pripraviti. Na težki in bolj vlažni zemlji je treba grabnov vrezati.

2. Ako je mogoče, naj se vsadí krompir na preorano dételjiše, ktero je bilo pred to leto z mavcam (gipsam) potréseno, zakaj mnogotere skušnje so pokazale, de mavec dobro tékne.

3. V zdanjih okoljšinah se ne smé krompir nikóli na ravno pognojeno njivo saditi; njiva pred dvema letama gnojena, krompirju nar bolj služi, pa tudi taka, na kteri je pred to leto krompir raste.

4. Krompir se ne smé prezgodej, pa tudi ne prepozno, bodi si v z matiko skopane jamice ali v razore, saditi, ampak takrat, ko se ni mraza več bati, v kterim bi krompir pod zemljo zmerzniti utégnil. Če se pa krompir prepozno v toplejšim času sadi, se je nevarnosti bati, de bi po vročini in suši kako obilo in dolgo deževanje sokove v semenskim krompirji takó nanagloma ne spremenilo, de bi zbolel. Krompirjeva bolézin je blezò ti posebni okoljšini v poslednjih létih pripisati.

5. Ko se krompir za plugam sadi, mora njiva že poprej dovolj globoko preorana biti, kër sicer seme preblizo terdiga brazdniga dna pride in po tem takim o močnejšim dežji v preveliki in predolgo terpeči mokroti leži ali se pa clo vtopí. Prav dobro je sémenski krompir v srednjo visočino brazd saditi, kër le takó med zgorej in zdolej zrahljano zemljó leži in menj mokrote terpi.

6. Krompir se ne smé nemarno, ampak s pomiselkam saditi, namreč vsak krompir se ima takó vložiti, de so narveči kali navzgor obrnjene. Po dokončani saditvi nej se njiva ne prevozi ali potaptá, kër se takó spet veliko kalípolómi. Tudi se ne smé krompir pregosto saditi, kër tak le slab sad dá.

(Konec sledí.)

Namestnik krompirja v potrebi.

Čeravno podzemljiska ali laška repica (Toppinambur, knollige Sonnenblume, helianthus tuberosus), ki pri nas na več krajih raste in ktero so naši predniki zlo obrajtali, krompirja nadomestiti ne more, bi morebiti vunder zaslužila, v potrebi zopet sajena biti, kër je močno pitna za živino, sladkiga okusa, rada na vsaki zemlji raste, ji mraz ne škodva, se enkrat za zmirej vsadí in vsako leto obilno rodi. Laškica je nekej drobnejši od krompirja, nje steblo izraste 1 do 2 sežnja visoko, cvetje je sončni cvetlici podobno in skorej nar poznejši od vsih zeliš cveté, za tega voljo pravimo: de njeno cvetje nam zimo oznanuje. Posebno na tacih ster-

*) Nakopičen vagan (mecen) krompirja vaga 94 funtov, ali 6 funtov menj kot 1 cent. Lejte, kakošna teža leži na visocih kupih krompirja!

môtah, kjer se s plugam zraven ne more, bi bilo práv, če bi jo gorjanci za pičo živine sadili. Ravná se z njo, kot s krompirjem, samo de toliko obdelovanja in osipanja ne potrebuje. Mesca kozoperska se ji perrežejo stebila, ktere posušene in razrezane živina čez zimo rada jé. Debelši stebila se za kurjavo porabijo. Na spomlad se podzemljice iz zemlje skopljejo in kakor krompir živini pokladajo. Pri kopanju vselej toliko podzemljice na njivi ostane, de jih je za novo seme dovelj. Pridelk laškice je večidel na pol manjši, kakor od krompirja; včasih je pa tudi krompirjevemu pridelku enak. Kér na Krajskim obilno krompirja za pitanje prešičev potrebujejo, jim laškico z veselím sercam perporočim.

Komen 5. maliga travna 1847. Anton Bandel.

Pregled lanjske letine po celim svetu.

(Konec.)

Po nemških deželah *Saksonskiga, Anoverskiga, Brunšviškiga, Meklenburškiga, Bavarskiga i. t. d.* je bila sploh srednja letina; semtertje je rijà žitu zlo škodvala; krompir je večidel močno pognjil. V *Belgii* se lan ni nič kaj obnesel. Na *Heskim* in *Badenskim* je terta dala neizmerno veliko in práv dobriga vina.

Na *Švajcarskim* so ozimniga žita srednjo méro pridelali, jariga malo, krompirja pa še menj.

Na *Francozkim*, akoravno se je v enih krajih nektero žito práv dobro obneslo, so imeli posebno v gornjih krajih, srednjo letino, v spodnjih pa zavoljo hude vročine in suše clo slabo; krompir je po celi deželi hudo gnjil; sena je bilo obilo, otave pa práv malo. Vina so nar več pridelali; pravijo, de ga je več in de je tudi boljši, kot 1834. leta.

Na *Angleškim* je bila slaba žitna letina; krompir je večidel povsod pognjil, posebno pa na *Irskim* in v *Šotlandii*, kjer sedež taka lakota razgraja, de je ni moč popisati.

V *Danskim (Dänemark)* ni bila letina veliko boljši kot na *Angleškim*; pšenice so nar več imeli, družih pridelkov pa práv malo; krompir jim je zlo pognjil.

Na *Švedskim* in *Norveškim* je bilo reží in pšenice dovelj, ječmena in krompirja pa práv malo. Nakó-sili so sená veliko, otave pa malo.

Na *Laškim* niso kot navadno svile (žide) pridelali. V *Sicilii* je bila sploh slaba žitna letina, huda suša je vinograde in oljske gore tako poškodvala, de niso skorej nič ne vina ne olja pridelali. Na *Rimskim* je bilo žita in živinske piče na kupe.

Na *Španjskim* in v *Portugalu* so imeli práv slabo spomlad. Sadju, terti in oljki so pozni sreži močno škodvali. Krompir je tudi tukej hudo pognjil. Pšenica se ni povsod obnesla, kakor so kmetovavci pričakovali. Ječmena in turšice so komej tretji dél od družih let pridelali. Pertlični debel grah, ki ga „grande bico“ imenujejo, jim je kot krompir gnjil.

Na *Poljskim* je bila grozno slaba letina. Ozimino, kar je niste pomladanjski mraz in srež pokončala, je pa rijà vzela. Jarino ste huda suša in vročina také poškodvale, de so jo práv malo našeli; krompir je pa vés pognjil.

Na *Turškim* je bila srednja letina, razun *Anatolije* in *Palestine* ali svete dežele, kjer je dolga suša večidel vse sadeže posmodila, torej se ni čuditi, de je sedež v teh krajih velika lakota. Na *Gerškim* je bila precéj dobra letina.

V *knežijah na Donavi* so imeli žita vsih plemen na kupe. Samo želoda je bilo malo; torej niso mogli po navadi prešičev pitati.

V *severni Ameriki* niso že 20 let take letine imeli, kot je bila lani. *Amerikanske* žitnice so nasute

pšenice in turšice, ktero mislijo žitni kupci v drugih krajih, posebno na *Angleških* terjih drago prodajati.

V južnih krajih *Rusovske dežele* je bila práv dobra žitna letina; posebno dobro se je obnesla pšenica, rež in ječmen, razun tistih krajev, v kterih so bile kobilice vso setev pokončale. V dveh dneh ni bilo ne na vertih ne na polji skorej nobeniga zeleniga listka viditi, kamor so se cele trume teh požrešnih žival vsedle; žito še ne popolnoma zrelo, je bilo v nekih urah popolnoma pokončano. — V severnih krajih je bila letina pa veliko slabši od poslednjih let; krompir se je tudi tú slabo obnesel.

Slovenski besédnik za poduk in kratek čas.

(Dalje.)

Kmetiški stan kruh prideluje; on je tedaj nar potrebníši stan; brez živeža živeti in brez kmetiškega stanú svet obstati ne more; on je za deželo to, kar je pri deblu penj s koreninami. Poškodovaj in nasekaj penj, odreži korenine, in celo drevo ti bode poginilo in usahnilo; kar kmetškemu stanu škoduje, celo deželo in vse stanove slabí. Če je pa kmetiški stan premožen, zadovoljen in za svoj stan primerno podučen in izobražen, se more po pravici réči, da je dežela blažena in krepka. Zató od nekoliko časa nar bolj izobraženi možjé vžgani od ljubezni do bližnjega in do svoje domovine, marljivo mislijo, se pogovarjajo, svetujejo in pišejo, kako bi se ta imenitni stan še na viši stopnjo blažnosti povzdigniti dal. Take plemenite misli se najdejo tudi v nemški knjigi, ki govori od stanú českých kmetov pod nadpisam: „Böhmische Bauernzustände im Interesse der Landeskultur und des Nationalwohlstandes von Dr. F. A. Brauner. Wien bei Schmidt et Leo 1847.“ Mi želimo, da bi te bukve naša svetovna in duhovska gospoda in naši domorodci zvesto brali, in bravši jih na svoj rod in svojo domovino mislili. Veči dél tudi od naše dežele in od naših kmetov veljá, kar se tú od českých pové; zraven pa še karbodi ostane bravcu, da še sam dalje misli, kar mu njegovo žlahtno serce kaže.

Slovenci se štejejo k sledečim škofijam: K velikí škofii Goriški, k Ljubljanski, Kerški (v Celovcu) k Labudski (v Šent-Andrežu), k Sekovski (v Gradcu), k Videmski (Udine), k Teržaško-Kopriški (v Terstu). Na Ogerskim v železni in saladski varmedji je tudi 52,000 Slovencev, prebivajo v 160 vaséh in imajo 18 katoljskih in 4 protestanske fare. —

Sarajevo je poglavitno mesto v Bosni na Turškim; kjer so veči dél sami Slovani in kristjani, ení katoljski, drugi pravoslavni, kakor jim mi pravimo, staroverci. Minulo jesen je cela kristjanska sosedščina, — katoljska in pravoslavna — sklenila šolo ustanoviti, v kteri bi se narodni jezik in drugi potrebni nauki učili. Spomladi mislijo, da se bode začela. — To so kristjani, ki v bratovski ljubezni se v plemenitih opravilih podpirajo, in kristjansko ljubezen v djanji skazujejo!

Voglej je bilo že ob času Kristusovim veliko in imenitno tergovaško mesto na jadranskim morji. Silno veliko je bilo v Vogleji domačih ljudí, silno veliko pa tudi neznanih tergovcov in drugih ptujcov. Stari pisatelj Strabon (I. 5.) piše: Voglej je tergovaško mesto za rodove ilirske, kteri po Istru prebivajo. Sveti apostelj Marka je tukaj sveto véro oznanoval in kristjansko sosedščino (občino) svojemu drugu in pomagavcu svétemu Hermagoru izročil.

(Dalje sledí.)

Iz Rima.

Ni davnej, kar so poklicali sveti Oče Papež vse veči kmetovavce blizo Rima skupej, in so jim oznanili,